

III Premi d'assaig Temps, Espai i Forma

EL VEÍ COPSAT. Aproximació a una no-etnografia de les finestres

Autor: Disperso

Categoria per a estudiants de postgrau

ABSTRACT:

Els intersticis com a espais on es produeix el trànsit de la vida privada a la vida pública. Els intersticis com aquells espais on hom pot observar la vida de l'altre, una vida que, tot i pertànyer a l'esfera privada, és, d'alguna manera, publicitada. O viceversa I les finestres com a plànol paradigmàtic (estètic) per on s'observa la vida de l'altre: el contra-baixista que toca, la família que dina, la dona que es passa les tardes estirada al sofà, les llums apagades, la música que ens indica activitat, les terrasses i les copes de matinada, la terrassa i prendre el sol, les lectures, la televisió, la cuina, etc. Totes aquestes activitats poden ésser observades i mostrar-nos, alhora que configurar, el nostre veí: el veí intersticial. Un veí del qual no dubtem en afirmar que ens és desconegut. El text que segueix treballa en un context primordialment urbà, on en moltes ocasions només les cares són conegudes i les salutacions, sovint, forçades.

VIDA A LES FINESTRES

Sempre he viscut a Barcelona; tanmateix he estat bastant nòmada, sempre canviant de pis i de barri. Arribar a un de nou resulta excitant, no només has de configurar un espai com és la casa al teu gust i circumstàncies, també t'has de fer al barri. És finals de juny, el carrer comença a preparar-se per la xafogor del dia. Les finestres ja resten obertes per les nits i els diferents sorolls entren a les cases com una impertinència més de barri. O no, perquè això és precisament el carrer (i el barri), o això ha estat sempre en gran part: un xivarri, però també un xiuxiueig; una imatge pública de l'individu, però també un intent sovint frustrat de passar desapercebut. El carrer és també brossa, la nostra. El carrer són mobles que abandonem un divendres qualsevol, si és que és divendres el dia assenyalat de recollida de trastos. El carrer és solitud relativa; el carrer és el camí a casa, un camí on és més que probable que un es trobi amb una cara recurrent, una salutació o, qui sap, una fixada d'ulls que no fan més que escutar-nos de dalt a baix la roba, les pintes, en definitiva, la nostra imatge pública: la nostra posada en escena.

M'acaben de donar les claus del meu nou pis al barri del Poble Sec, estic de mudances i aviat aquest barri, aquest carrer, em serà completament familiar, res aliè. A dia d'avui, òbviament, tot són especulacions i reservoris: la màgia (si se'm permet la fràgil i nyonya expressió) de la novetat. A la vorera del davant, tot un món de finestres per descobrir: la vida rera aquestes finestres, els meus veïns. I, sí, la cita sembla venir tota sola, malgrat la obvietat, però és que aquest text també és un homenatge, com ho són en el fons la majoria, si no tots, de textos: “Le apuesto a que nueve de cada diez personas si contemplan al otro lado del patio a una mujer que se desnuda antes de irse a acostar, o simplemente a un hombre que ordena las cosas en su habitación, no podrán evitar mirarlo. Podrían apartar la mirada diciendo: *No me concierne*, podrían echar las cortinas, pues bien, no lo harán, se entretendrán en mirar”¹. Efectivament, aquí Hitchcock parlava en relació a *The Rear Window* i més concretament del paper al que dona vida James Stewart. Tanmateix, m'agradaria esclarir que no cal ser un *voyeur* empedernit o esdevenir en una mena de tafaner obsessiu del veí. Si bé és cert que l'etnògraf actua sovint, si no sempre, com a *voyeur* d'una societat, entorn o espai determinat, el veí que observa a l'altre és un individu que simplement fa, doncs això, de veí. No es pot obviar aquesta mena de tendència a observar a la persona immediata, a aquella qui viu al costat nostre, aquella amb qui compartim, d'alguna manera, cert espai; anem emmagatzemant detalls de l'altre que van configurant un individu, una persona al cap i a la fi. La finestra, en aquest sentit, esdevé un marc líric, una posada en escena, un pla d'observació per on veure la vida dels altres en les seves pròpies cases. És estiu, fa calor, i tothom vol que entri l'aire. *És, doncs, la vida observada per i des de les finestres, sens dubte, vida privada? Tota vida recreada a la casa és considerada*

1 p.226 a *El cine según Hitchcock*, entrevista realitzada per François Truffaut, 1966. Alianza Editorial, Barcelona.

vida privada? Més endavant introduiré el concepte de “veí intersticial” i intentaré aprofundir més sobre això, ara una breu passejada per la concepció d'allò que és privat i allò que es considera públic.

SOBRE L'ESPAI PÚBLIC/PRIVAT

L'espai públic pren el carrer com a paradigma, mentre que l'espai privat està relacionat amb la casa, per polaritzar-ho. És possible que es llegeixi en més d'una banda que l'espai públic, per definició i a diferència de l'espai privat, està regulat per lleis i normes, però també per convencions socials que, d'alguna manera, structuren i disposen unes condicions per a la interacció social. Aquesta definició tan categòrica no pren en consideració les convencions que també regulen l'espai privat. A l'espai privat també trobem certes disposicions espaials que conviden a certes dinàmiques d'interacció que, podem afirmar, provenen d'una esfera externa. És a dir, no es pot menysprear la capacitat de la cultura i de la societat per, d'alguna manera, ser present dins les nostres cases. *Com és possible que tanta gent faci del televisor la pedra angular de la saleta? Com és possible que el rebedor sigui tan semblant en tants i tants domicilis? O, pitjor, què ens ha proporcionat Ikea si no és una homogeneïtat estètica?* El rebedor era l'antic vestíbul, *hall* en anglès, que amb els anys va anar perdent estatus fins a convertir-se en l'espai mínim que és a dia d'avui: un espai que serveix per rebre i deixar les claus o la jaqueta. En els últims segles el vestíbul va anar perdent consideració en pos del que avui ha esdevingut, un simple espai que servei de trànsit de l'exterior a l'interior. I així, des de l'òptica històrica, es pot entreveure la importància que se li han anat donant a les diverses cambres que avui configuren el que entenem per casa². O com la casa, al mateix temps, és un mirall de les necessitats socials.

Les persones considerem la nostra casa com un espai privat, d'acord; en elles ens “amaguem” dels ulls del carrer i de la divagació constant. A casa descansem i ens traiem les sabates. A vegades convidem a amics o familiars a sopar però és possible que tanquem la porta d'una habitació adduint diversos motius com “està desendreçada”, “no vull que vegin on dormim” o un simplement “és lletja”. En tot cas, ens trobem *salvats*, com en el joc aquell on els nens criden “Casa!”. Efectivament, la llar ens proporciona la seguretat i el confort. I ara direu, *no sempre i en tots els casos*, i no podré negar-ho, però hem de convenir tots plegats que l'espai domèstic treballa a partir d'aquesta premissa. A partir del confort i la seguretat, l'individu desenvolupa en aquest espai unes quotidianitats que, malgrat emmarcar-se dins un context i cultura, li permeten abstruir-se dels ulls i les mirades. És això el que avui en dia i en bona mida entenem per casa, aquesta mena de llibertat;

2 Bill Bryson, *A casa. Breu història de la vida privada*, Cap. III

tot i que com he dit, és perillós entrar en el terreny de les convencions, perquè malgrat que aquesta llibertat d'elecció sigui més gran no es pot dubtar de la capacitat intrusiva que té la societat per ser present i regular la vida a l'interior dels habitatges.

A l'espai públic l'individu també estableix una pauta d'allò que ensenya i allò que amaga. Com a observadors, és possible que una simple mirada escrutadora ens satisfaci la curiositat i ens apporti un munt de dades sobre aquell que transita. Així, doncs, el turista, el comercial amb la seva corbata verda, la mare que porta els fills al col·legi, la treballadora familiar d'algun país sud-americà que acompanya aquella dona gran, tots ells i elles són ràpidament classificats a vista aliena. En tots ells, s'entreveuen característiques força marcades: la roba, la velocitat del pas, la mirada, els acompanyants, etc.; però tots ells poden passar, en un sentit goffmanià, desaperebutos. És el nostre dret, també, a romandre en secret sempre i quan portem a terme la nostra particular empresa. En els diversos territoris (públics i privats) trobem una mena d'ambigüitat: malgrat ser fàcilment reconeixibles com a tals, a aquests territoris se'ls hi intueix certa condició de reversibilitat. Només comptats espais i excepcions, i no em voldria estendre per aquí, podrien ésser considerats del tot públics o del tot privats, en un sentit totalitari. Aquesta reversibilitat troba una analogia en la lògica social d'organització que planteja Van Gennep quan parla dels seus *rites de passage*. En Manuel Delgado ho explica prou bé: “estos espacios conceptuales alcanzan una articulación entre sí que no se permite, bajo ningún concepto, que sea perfecta, precisamente para recordar en todo momento su naturaleza reversible, o cuanto menos transitable”³. L'analogia en aquest cas tractaria d'entendre la vida quotidiana com tot un seguit de ritus, que malgrat no portar-te d'un *status* a un altre, et reafirmarien constant i diàriament com a home social. L'arribada a casa a certa hora, el passeig puntual amb el gos; el veí que et trobes a l'ascensor, que viu per sobre teu i que veus a través del vidre del bar sempre assegut en aquella curvatura de la barra; la dona desplomada cada tarda al sofà amb la mirada cap al televisor i que saps que, de tant en tant, fuma al balcó; els veí, més que cap altre, es mou en el terreny de l'ambigüitat. Els anomenats espais intersticials són espais on es posa en joc la gradació que dona pas d'una vida (pública o privada) a una altra. I els espais intersticials podrien ser, a ulls de l'observador, l'escenari on s'inclou a l'individu observat en aquesta *liminalitat* que esmenta Van Gennep: una suspensió en terra de ningú. Les finestres, en aquest sentit, podrien ésser considerades molt particulars ja que no només ens mostrarien a uns individus realitzant certes tasques o recreant certa vida privada sinó que ens mostrarien també l'escenari on aquesta vida es desenvolupa, és a dir la casa mateixa.

3 <http://manueldelgadoruiz.blogspot.com.es/2012/04/antropologia-religiosa-clase-del-15412.html>

(I)

Un balcó, amb les seves plantes ben cuidades, testos grans i petits, alguns reposen al terra, altres pengen de la barana. L'interior de casa que s'observa és allargat, un quasi passadís que travessa diferents habitacions o espais. Al terra, una catifa col·locada estratègicament per tal de recolzar-hi un contra-baix. El noi que allà el toca voreja la trentena. És alt però no massa, du un bigoti i una barbeta poc espesa. Quan toca el contra-baix l'arribo a sentir des de la meua finestra. Sembla que mira una partitura que reposa sobre un faristol que no veig, perquè queda darrera la façana. Aquest pis també l'habita una noia, la mateixa que més d'un dia s'asseu al terra del balcó i mima les plantes. És rossa, amb un cabell curt i llis que no li arriba pas fins l'espatlles.

EL VEÍ INTERSTICIAL

El veí, en una ciutat, encara és un estrany; en certa manera. Vull dir, té la possibilitat de més o menys ser-ho. En un barri o espai concret d'una (gran) ciutat el veí es diferencia dels *territorians*. A aquesta categoria pertany tota aquest gent que transita un barri de manera més o menys regular, que ocupa l'espai ja sigui per oci com per motius laborals o, fins i tot, burocràtics. A aquesta categoria hi pertany la caixera del supermercat amb els seus viatges d'anada i tornada i la seva habitual estança al bar de la cantonada on pren un cafè amb llet; també hi pertany el repartidor que fa la ronda, la gent que per les nits va a prendre unes copes al seu bar predilecte o el fill pròdig que acut alguns diumenges a dinar a casa dels seus pares. Malgrat les seves particulars rutines i periodicitats, a aquesta gent, precisament, se'ls categoritza gràcies a la seva acció pública o semi-pública. I, en certa manera, malgrat excepcions (incomptables, però excepcions al cap i a la fi), això és el que els defineix dins del context que és el barri. Aquesta regularitat els reconeix com a tals. I aquest reconeixement sembla ser suficient: als *territorians* se'ls atorga una funció que compleixen i per la qual, repeteixo, són reconeguts. És en contra-posició a això que afirmo i concloc que el veí pot passar per un “desconegut” en el seu propi barri pels seus immediats. El veí, malgrat ser una cara recurrent, es concep com a un autèntic desconegut, algú de qui se li pressuposa més que se'n sap. Perquè d'això es tracta, afirmem saber prou del fruïter mentre assumim una total desconexió de l'home aquell que viu al nostre carrer.

(II)

Veig una tauleta de nit a la qual anomeno així perquè es troba al costat d'un llet. Si em limités a l'anàlisi del que trobo a sobre, mai ho diria, però. La tauleta conté diversos flascons i capsetes de forma permanent, però també tot sovint

alberga begudes i plats plens de menjar amb els seus corresponents coberts. Normalment es pot veure el cos fragmentat d'una dona, com si d'un quadre d'Edward Hopper es tractés⁴, ja sigui asseguda a la vora del llit, ja sigui en el reflex del mirall que es repenja sobre la tauleta. Un gos petit de pèl llarg també sovinteja la cambra, igual que el cos d'un home jove que descansa estirat sobre el llit. Porten un horari ben diferent al meu, a jutjar per les hores en les que puc observar aquesta finestra, que són les hores en les que acostumo a estendre la roba de la rentadora.

El veí intersticial, més enllà de les finestres, vindria a ser la presència humana que es mou en aquest terreny ambigu. El veí intersticial dóna detalls de la seva vida privada en espais que no han de ser forçosament intersticials. És implícit, i pot donar “pistes” sobre la vida privada en altres escenaris que serien definits com a espais públics o semi-públics. Aquest dret al secret que postula Georg Simmel no l'exclou de l'escrutini, no l'exclou, tampoc, de les seves rutines particulars, tant en forma com en contingut.

EL VEÍ COPSAT: LA MISTIFICACIÓ

En les finestres, el veí pot escollir què mostrar, és clar que sí -com ja he dit abans de l'espai públic, l'individu també pot “amagar-se”-. Pot córrer la cortina, pot distribuir els mobles i els objectes sempre en relació a aquesta obertura cap al món exterior i pot, evidentment, evitar-les per complert. Estem vivint una època en la qual sembla que hi ha una creixent exhibició d'allò privat: des de les xarxes socials amb les seves fotos i comentaris fins els múltiples programes de televisió que mostren els habitatges de la gent. Això últim sembla respondre a la voluntat de l'espectador per saber ja no només com són els salons i cuines dels altres sinó per aprofundir en com viuen, com es manegen en el dia a dia i quins hàbits i costums tenen. És a dir, ens interessa la vida dels altres, ens agrada conèixer com s'ho fan. El veí que podem observar per la finestra és ben diferent, però. A priori, no es tracta d'algú disposat a fer transparent la seva vida privada i no té perquè comptar amb ser vist. Així, doncs, el veí intersticial passa a ser copsat. El veí copsat depèn d'ell mateix en gran part. Ell posa les normes del que és mostrat i del que no, sense entrar en determinar quina part és conscient i quina inconscient. *El veí copsat és el que es veu i el que es percep*. I el que es percep està determinat per la capacitat d'observació i la consegüent fixació sobre unes determinades coses i/o situacions. Aquí és on comença la mistificació: l'acte de configuració del veí. El veí cohabita amb nosaltres un mateix espai, hi viu allí. Però això no ens satisfà, és una categoria buida de contingut. No ens és suficient. Tendim a voler omplir els buits. Com una mena d'imperatiu cognitiu que ens porta a voler conèixer com viu el nostre immediat. L'observador, pel que fa a l'anàlisi, actua en certa manera com a un antropòleg, en el sentit que aquest últim relaciona i compara *això d'aquí*

4 *Night Windows*, 1928

amb *allò d'allà*, i viceversa. El veí que observa es troba en constant interpretació -malgrat la presumible inconsciència- de les coses que capta. Relaciona i interpreta tot allò que veu: la imatge de l'acció i el so de la paraula. I ho fa a partir de la seva capacitat particular d'anàlisi contextual. És a dir, en el seu anàlisi de les situacions intervindran tot un seguit de prejudicis. Els individus interpreten constantment l'espai, dotant-lo al mateix temps de significat. El veí copsat que aquí esmento és l'individu ja significat: s'estableix una dialèctica de símbols en la qual en última instància serà l'observador qui atorgarà a l'altre uns valors concrets. En tot cas, el veí observat sempre pot exercir d'observador, i sempre pot "protegir-se" de les mirades alienes tot mostrant només la part que vol fer visible. En tot cas, el coneixement adquirit de l'altre sempre serà una condició prèvia a qualsevol tipus de relació que en un futur, quan les cares deixessin de ser cares i passessin a ser persones conegudes, pogués aparèixer.

BIBLIOGRAFIA

Bryson, B. *A casa. Breu història de la vida privada*, 2010. La Magrana, Barcelona.

Delgado, M. *Sociedades movedizas. Pasos hacia una antropología de las calles*, 2007. Anagrama, Barcelona.

Goffman, E. *La presentación de la persona en la vida cotidiana*, 2004 (1959). Amorrortu Editores, Buenos Aires.

Simmel, G. *El secreto y las sociedades secretas*, 2010 (1908). Sequitur, Madrid.

Truffaut, F. *El cine según Hitchcock*, 2010 (1966). Alianza Editorial, Madrid.

Van Gennep, A. *Los ritos de paso*, 1969. Alianza Editorial, Madrid.